

בבא בתרא קא ראש השנה יום ב' תשפ"ה

משה שווערד

1. מהרש"א על סוטה דף יג/א

ממרא קרית הארבע כו' ד' זוגות כו'. ... ונענין הארבע זוגות נראה לפי הדין כי מכר עפרון לאברהם מקום לעשות לו קבר ותנן בפרק המוכר פירות המוכר לחבירו מקום לעשות לו קבר עושה לו מערה ופותח לתוכה שמנה כוכין דהיינו ארבע זוגות והטעם בזה נראה קבר אחד לעצמו ועוד ז' קברים לז' המוטלין עליו לקוברן שכהן מטמא להן

2. שערים מצויינים בהלכה

וכוכין ארכן ארבע אמות. פרשב"ס שהמת ארכו שלש אמות, ובשביל ארון שהוא מונח בו צריך אמה רביעית. והתוס' כתבו דלא נראה, דהא עד כתפיו של אדם ג' אמות, והא דבעינן ארכן ארבע אמות, משום צוארו וראשו ודפי הארון. וכ"כ התוס' במס' עירובין (מח. ד"ה גופו) דארכו של אדם יותר מג' אמות, והא דאמרי' דשיעור מקוה אמה על אמה ברום ג' אמות, לאו משום דגובה האדם אינה יותר מג' אמות, אלא כיון שנכנס במים המים עולין, וגם קצת ירכין ראשו. וכ"כ התוס' במס' פסחים (קט: ד"ה ברום). ובתשו' התשב"ץ

3. רשב"ם בבא בתרא דף ק/ב

ורומן שבעה - להכניס הארון בריוח וגם להיות אויר טפה בין הקרקע לארון שלא לטמא העוברים דרך המערה:

4. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שלב

יקרתו הגיעני פה בקרית חוצות בעסקי ברפואות ונפשו היפה בשאלתו על דבר בית הקברות שבעירו רגילים לקבור להניח הראש לצפון ורגליו לדרום ופתח שער הכניסה להקברות הוא לדרום ומחמת דוחק המקום שנתמלא פה אל פה רוצה לשנות להתחיל שורה אחרת ממזרח למערב הראש למזרח ורגלים למערב אם יש קפידא ולשנות מהרגיל. יפה כ' פר"מ דמסוגיא דב"ב ק"ב מבואר שלא הי' מקפידים בצדדים שהרי חפרו כוכין לאורך ולרוחב המערה כמבואר בסוגיא אלא משצא בסוף ס' א' נקרא ס' החיים שם כ' לקבור מצפון לדרום ולא כ' שום טעם והוא נגד הש"ס הנ"ל אלו דברי פר"מ גם בעיני יפלא מאין הרגילות לקבוע תחומין ורוח' בקבורת מתי' ובק"פ"ב קוברים ראש למערב ורגלים למזרח ומ"מ הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם וכל דבר שב"ד של מטה מוסרים נפשם עליו הקב"ה מאיר עיניהם הנה מרגלא בפומא דאנשי דקוברים הרגלים נגד פתח שער כניסה ויציאה לרמוז האמונה בתחיית המתים שעתידי לעמוד מקברו ולצאת דרך שער והוא כענין שכתבו הפוסקים להליבש בתכריכים יפים לרמוז שעתידי לעמוד במלבושיו ה"נ דכוותי' והנה טעם זה מופרך קצת דהא מתי ח"ל מתגלגלים תחת מחילות ולא יצאו השערה ורגיל אני לומר שע"כ תיקנו בברכת אהבה לומר ותליכנו קוממיות לארצנו לאפוקי לאחר מיתה ע"י גלגול אלא בחיים קוממיות דלאחר המיתה בזמן התחי' יבוא ג"כ לשם אבל לא קוממיות כ"א מתחת המחילה ואם כן האי טעמא בורכא הוא ומ"מ רמז אמונה אית בה והנה כשאנו רוצים לנסוע לאה"ק ממדינתינו שאנחנו מפוזרים באירפוא יש לפנינו ב' דרכים או נסוע מצפון לדרום עד הים האמצעי ומשם הופך פניו למזרח לא"י או נוסע ממערב למזרח לקונסטאנדינא ומשם הופך פניו לדרום ובא לא"י וע"כ בתפילתינו אנו הופכים פנים מזרחית דרומית כמבואר בש"ע א"ח ס"י צ"ד ובט"ז סק"ב וע"כ נכון לקבור או ראשו לצפון ורגלים לדרום שיתגלגלו דרך דרום וכמ"ש בס' החיים הנ"ל או ראשו למערב ורגליו למזרח שיתגלגל דרך מזרח כנלע"ד והשתא לפ"ז לק"מ מש"ס דמיירי בא"י דמתים קמים עומדים לע"ל ובמקומם יעמדו על רגליהם ע"כ

אין קפיידא ברוחו' מה שאין כן בח"ל וא"ש והשתא אם רוצים בני עירו להשכיב ראש למערב ורגליו למזרח הרי כמו ראש לצפון ורגלים למזרח ורק משום שינוי רגילות ...

5. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף ק עמוד ב

ורומן שבעה טפחים. פירש רבינו שמואל ז"ל דטפח אחד כדי שיהא שם על הארון טפח שלא תהא טומאה בוקעת ועולה, ויפה פירש דהא ודאי בששה טפחים [סגי] דגופו של אדם חי עם מלבושיו ששה טפחים, כדמוכח במסכת סוכה (ט"ז ב.), שהרי שיעור סוכה קטנה שבעה טפחים ופירשו בירושלמי (סוכה פ"ב ה"ח) ששה טפחים לגופו ואחד לשולחנו, וכיון שכן די לאדם וארונו בששה טפחים ויש כאן טפח מיותר, ותדע שהרי שינוי רחבן ששה טפחים, ומיהו נראה מדברי רבינו דכל שיש לו חלל טפח אין טומאה בוקעת ועולה, וזה אינו, עד שיהא חלל טפח ויציא בפותח טפח, וכדאיתא במשניות טהרות, וכדתנן (אהלות פ"ג מ"ז) לענין ביב שהוא קמור תחת הבית, שאם יש לו פותח טפח וחלל טפח מביא את הטומאה לכל החלל, וחוצץ בפני הטומאה שאין טומאה בוקעת ועולה...

6. רמב"ם יד החזקה - הלכות טומאת מת פרק ז

(ד) אין הקבר מטמא מכל סביביו עד שיהיה שם חלל טפח על טפח על רום טפח אפילו הגביה הבנין על גבי חלל טפח עד לרקיע הכל טמא לפי שהכל כקבר היתה טומאה רצוצה ולא היה שם חלל טפח טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואין טמא אלא הנוגע כנגד הטומאה מלמעלה או המאהיל עליה מלמעלה או הנוגע כנגדה מלמטה או מה שהאהיל עליו מלמטה אבל הנוגע בצדי הבנין טהור

(ה) זה כלל גדול בטומאת מת שכל דבר המטמא באהל מן המת אם היה רצוצין שאין לו חלל טפח הרי הטומאה בוקעת ועולה עד לרקיע בוקעת ויורדת עד התהום ואינה מטמאה מן הצדדין כיצד כרי של תבואה או גל של אבנים וכזית מן המת בתוכו וכלים בצד הטומאה ואינן נוגעין בה כלים טהורין וכל כלי שבתוך הגל מכוון כנגד הטומאה מלמעלה או מלמטה טמא שהטומאה בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה חלול טפח על טפח על רום טפח הוא כקבר סתום ומטמאה מכל סביביו:

7. תוספות רי"ד מסכת בבא בתרא דף ק עמוד ב

נ"ל שהחצר הי' חופר ומעמיק שהי' שוה לקרקעות המערות שממנו היו נכנסין למערות ונמצא הסלע זקוף סביב לחצר מארבע רוחותי' והחצר חפורה באמצע

8. שערים מצויינים בהלכה

דף קא. ורחבן ששה. עי' בתוס' דאדם ערום אינו מחזיק אמה, דאי מחזיק אמה היאך אמרי' דשיעור מקוה אמה על אמה ברום ג' אמות, דאמה באמתא היכי יתיב. וכ"כ

9. שערים מצויינים בהלכה

ועושה חצר עפ"י המערה כו', ופותח לתוכה שתי מערות כו'. עי' במ"מ (מכירה פכ"א ה"ו) שתמה, למה השמיט הרמב"ם דין זה, שלא הזכיר הרמב"ם אלא מערה אחת, ולפי המשנה אפי' לדעת חכמים עושה חצר שש על שש ופותח לתוכה שתי מערות, וכן שינוי בסוף המשנה, ופיר"ש ז"ל דארישא קאי פ"י אמוכר ואמקבל ששינוי בתחילת המשנה כו', וכתב דמדברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש סיפא בשקיבל לעשות חצר בפירוש, ונשאך בצ"ע. ובכסף משנה הקשה עליו, דמ"מ הו"ל

לכתבה להשמיענו היכא שקיבל עליו בפירוש, ותירץ דהרמב"ם ס"ל דהסיפא לא אתא אלא לר"ש, ולא קי"ל כוותיה. ובבאר הגולה (חומ"מ סי' ריז אות ג) תמה עליו, דהא בסיפא פליג ר"ש. ועי' במלאכת שלמה דצ"ל דתרי תנאי אליבא דר"ש, דחד ס"ל אליבא דר"ש דפותח לתוכה שתי מערות, וחד ס"ל ד' לדי' רוחותיה. אבל בתוס' יו"ט כתב, דדוחק לומר כן עי"ש.

10. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קא עמוד א

ד] ותו הא תנן חצר הקבר העומד בתוכו טהור - מקשים המהר"ם והמהרש"א [לעיל ק ב] וכן מקשה הריטב"א, מה קושית הגמ', הרי יש פותח טפח בין הארון לבין הקרקע, כמש"כ הרשב"ם [ק: ד"ה ורומן] ולכן אין הטומאה עולה. המהרש"א ומהר"ם תירצו ע"פ מש"כ תוס' [ד"ה ורומן] שפותח טפח מציל מטומאה דאורייתא, ואכתי איכא טומאה מדרבנן. וכ"כ בחי' הר"ן.

הריטב"א מתרץ אף על פי שהרוב עושים פותח טפח, כיון שיש מיעוט שאינו עושה, גזרו על רובו משום מיעוטו, וגם ע"פ רוב במשך הזמן מתמעט החלל או הפותח טפח ואיכא טומאה דאורייתא.

11. מהר"ם מסכת בבא בתרא דף קא עמוד א

גמ' ותו הא תנן חצר הקבר העומד בתוכו טהור פלי' ואם איתא דהכא כוכין לבראי לחצר שדי להו הרי העומד בתוך החצר מאהיל ע"ג הכוכין ואמאי טהור ואע"ג שפירש הרשב"ם לעיל שלכך רומן של הכוכין ז' טפחים כדי להיות אויר טפח בין הקרקע לארון שלא לטמא העוברים דרך המערה וא"כ מאי פריך המקשה הכא הא אפילו מאהיל ע"ג כוכין לא נטמא כיון שיש אויר טפח ולכך אתא שפיר דקתני העומד בתוכו טהור מ"מ פריך שפיר דהא כתבו התוס' לעיל מדרבנן מיהא מטמא אע"ג דהוי פותח טפח ולא התירו אלא ללכת למקום מצוה וכו' ולכך פריך שפיר אמאי העומד בתוכו טהור:

12. שו"ע יורה דעה - סימן שסד

(א) קבר של בנין, אסור בהנאה; אבל קרקע עולם של קבר, אינו נאסר: הגה - וי"א דהקרקע שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו, דהוי תלוש ולבסוף חברו, אסור בהנאה (טור בשם הר"ר ישעיה). ויש אוסרין עוד לישב על האבן שנותנין על הקבר למצבה (גם זו בשמו וכ"כ הגהות אשיר"י בשם או זרוע פרק אלו מגלחין). ויש חולקים ומתירים (טור בשם הרא"ש).

13. ספר טורי זהב על יו"ד - סימן שסד

(א) ויש חולקין ומתירין. דס"ל דלא אסרו בגמרא אלא קבר של בנין לחוד וכ' רש"ל שהעולם נהגו איסור לישב על הקבר עד כאן. וכתב בהגהת אשר"י דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה ומתוך כך אסור למכור מצבה שנשברה ולפי דבריו אסור להשען על המצבה וא"כ אסור לדרוך על גבי הקברים משום דאסור בהנאה עכ"ל. ובפרק [הספינה] [המוכר פירות] [דף ק"א] פי' רשב"ם דנושאי המטה שדורסין ע"ג המערות המוקפות מכל צד כשמביאין את המטה לחצר דבשביל הילוך לפי שעה לא קפיד ר"ש עכ"ל משמע דאין איסור כשדורסין ע"ג הקברים לפי [דעה] [שעה] בהילוך למקום שרוצים לילך שם:

14. ערוך השולחן יורה דעה הלכות אבילות סימן שסד

ודע שראיתי להגדולים שכתבו דאסור לישען על המצבה ואסור לדרוך על הקברים שאסורים בהנאה [ש"ך סק"ג בשם הג"א וב"ח] והנה במצבות שלנו בארנו לענ"ד בסעי' ה' דאין בזה איסור ואף גם לדרוך על הקברים תמיהני על מה שאסרו וזהו מפני שחששו לדעת הר"י ישעיה שהביא הטור דהעפר שעל המת אסור בהנאה וכבר בארנו דרוב הפוסקים חולקים עליו ואף גם לדעתו לא ידעתי אם ההילוך על הקבר מקרי הנאה ולא מצינו בשום מקום שיהא אסור לעבור במקום האסור בהנאה רק במדיר חברו מנכסיו מטעם דויתור אסור במודר הנאה כמ"ש בס' רכ"א והוא כאוסרו מפורש בדריכת הרגל אבל בכל איסורי הנאה לא מצינו שאסור לדרוך עליהם ובוודאי לישב על הקבר או לדרוך עליו דרך דריכה אסור משום בזיון המת אבל לעבור דרך עליו אין כאן בזיון ומי לנו גדול ממקום המקדש שבכל הר הבית היה מותר לילך ולדרוך על הקרקע ועל הריצפה [וגם בפ"ת סק"ב הביא מתשו' י"א דאין בזה הנאה מטעם אחר ע"ש ולדידי א"צ לזה ודו"ק]:

קבר אין בזה איסור הנאה, ואסור רק משום כבוד המת, וע"כ משום מצוה מותר לילך. ועי' בתשו' מהרש"ם (ח"א סי' מג) שהאריך בזה. ובתשו' משיב דבר (סוף ח"ב הל' אבל אות ה) כתב, לדרוך ע"ג קבר יש בה משום בזיון מתים, אך מדברי הרשב"ם כאן מבואר דשרי לעבור באקראי, מיהו עדיין יש בזה איסור הנאה, דהוי תלוש ולבסוף חיברו, ומסיק דזה תלוי במחלוקת רש"י ותוס' במס' ע"ז (מה:), דלרש"י אסור בהנאה, ולתוס' אינו אסור בהנאה, והרי אנן קי"ל כתוס' כמש"כ בשו"ע (י"ד סי' קמה), ואע"ג דמדברי הרמ"א (סי' שסד ס"א) מבואר כדעת רש"י, אין זה אלא דלכתחלה ראוי להחמיר, דנפק"מ דאם אפשר ליזהר שלא לילך גם באקראי ראוי ליזהר, אבל לצורך מצוה אין לחוש. ובערוך השולחן (שם סי'א) כתב, דבדריכה אין כאן בזיון, דגם על רצפת המקדש היו הולכין. ובשמ"ב (ח"ד סי' קצט ס"ק יט) הבאנו עוד טעם להתיר לצורך מצוה, דכמו דאמרי' בשו"ע (או"ח סי' יד ס"ד) דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, ה"נ ניחא להו למתים למיעבד מצוה על ידם, כיון שהם אינם יכולים לעשות מצוה, דכיון שמת נעשה חפשי מן המצות כדאיתא במס' שבת (קנג:), ולכן ניחא להם שעל ידם יעשו מצוה, ונחשב כאילו הם עשאוהו, כמו שהארכנו לעיל (ק: ד"ה ת"ד). ועי' בגליון הש"ס במס' סנהדרין (עא.) אהא דאיתא א"ר יונתן אני ישבתי על קברו כו', שהקשה דהא קבר המת אסור בהנאה. ויש שתירצו דאין פירושו על קברו ממש, אלא סמוך לקברו, כמש"כ התוס' במס' ב"ק (טז:.) אהא דאמרי' שהושיבו ישיבה על קברו, דהיינו סמוך לקברו ברחוק ד' אמות, דעל קברו אסור משום לועג לרש.

אי לבראי הא קמיתדשי להו. פרשב"ם קמיתדשי ברגלי נושאי המטה וקובריה, שמושיבין שם המטה ומשתהין שם הרבה, ולא דמי לדריסת נושאי המטה שדורסין על גבי המערות המוקפות מכל צד כשמביאין את המטה לחצר, דהתם בשביל הילוך לפי שעה לא קפיד ר"ש. ועי' בדברינו לעיל (ק: ד"ה דרך קבר) מדברי המ"מ שהולכין מלוי המת בכל השדה כפי מה שהם צריכים. וכן נוהגין בזמנינו שהולכים ע"ג קברים אחרים, ואין זה כבוד המת להבריא המלואים מהשדה, ומהכא משמע דעכ"פ בשביל הילוך לשעה אין מקפידים. ובטו"ז (י"ד סי' שסד ס"א) כתב, דמדברי הרשב"ם כאן משמע שאין איסור כשדורכים ע"ג הקברים לפי שעה, כשהולכין למקום שרוצים לילך שם. ובני שליט"א הראה לי מש"כ בקרבן נתנאל במס' תענית (פ"ב סי' כב אות ג) שאין ראיה מכאן, דהקברים היו ככוכין, ונמצא שהקרקע על גביהם קרקע עולם הוא, משא"כ בקברים שלנו, דהוי תלוש ולבסוף חיברו, אסור בהנאה, ואין היתר לילך על הקברים כי אם לצורך, והוי כלא אפשר ולא קמיכוין. וועי' באור זרוע (הל' אבלות סוס"י תכג) שמפרש הא דאיתא במס' ברכות (יט:.) מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים כו', שהיו מדלגין ע"ג הארונות, שלא רצו לדרוך עליהם משום איסור הנאה [אבל ברש"י מבואר שהיו מדלגין מארון לארון, והתירו משום כבוד מלכים]. ועי' בכסף משנה (טומא"מ פי"ב ה"ו) שהיו מניחים ארונות מגולים בעוד שהיו חופרין הקברות, ולפעמים היו רבים שהיו תופסין כל הדרך, והיו צריכין לדלג עליהם. ובתשו' יד אליהו (סי' נד) כתב, דלילך על גבי

16. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב והא נגעי כוכין להדדי. עי' ברבינו

ובענין קבורת מתים זה על גבי זה, כתב בשו"ע (שם ס"ד) דצריך הפסקה של עפר ששה טפחים. והש"ך כתב, דאם אי אפשר מותר אפי' בפחות. וכהגה' הגרע"א (שם) כתב, דסגי בשלשה טפחים. ועי' בתשו' חכם צבי (סי' קמט) דבקרקע קשה יש להקל גם בפחות. ועי' בב"ח (שם) דבעיר קראקא נוהגין לקבור זה על זה. ובתשו' לכושי מרדכי (יו"ד סי' רטז)

17. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קא עמוד ב

בגמ': והא דרב הונא בריה דרב יהושע ברותא היא.

כתב ביד מלאכי (קיג), 'ברותא היא, טעות שגור בפי הכל גם לחכמים לגרוס בדותא היא בדלי"ת מלשון בדאי, כלומר שקר הוא, ואינו כן אלא ברותא ברי"ש, כלומר דעת חיצונית היא, כמו שכתב הערוך בערך בר, כנסת הגדולה (חושן משפט סי' רסט) הגהות הבי"א אות ב'. וכן נראה מדברי הלכות קטנות (ח"ב סי' ע"ז) שפירש חוץ מן ההלכות. **ואני מצאתי לר' בצלאל בשיטה מקובצת על ב"מ (דף קנ"ח ע"ג) שכתב בשם הריטב"א וז"ל, הא דרב אשי בדותא היא, פירש לא אמרה רב אשי מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו, או דשמעה מכללא וטעה וקראוה על שמו, וכן הלשון מתפרש בכל מקום עד כאן. הרי לנו שר וגדול דגריס בדותא בדלית ומפרש לה מלשון בדאי...**

18. מהרש"א על בבא בתרא דף קא/ב

בד"ה ה"נ בנפלי אותן ב' כוכין כו' כוך בחצי אמה הריקנית כו' עכ"ל. נראה מפירושו לפי' הראשון דעושה כוך א' מחצי אמה שבזויות לנפל אחד וא"כ קשה היכן הוא עושה הכוך במערה שניה ואפשר לומר דעושה אותן זה על גב זה דאפשר דרומו של כוך הנפל לא היה רק חצי אמה ולא מקרי זה במעמיק כיון דב' הכוכין של הנפלים היו בשוים לכל שאר הכוכין ולא עמוקים מהן ודו"ק:

19. ר"י מיגאש מסכת בבא בתרא דף קא עמוד ב

תנן התם במסכת נזיר בפרק הכותים אין להם נזירות. המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו וכו' פירש משנה זו לענין טהרת ארץ ישראל היא שנויה לפי שהיה דרכן לתקן את הדרכי' ולבדוק אותן מן הטומאה מפני עולי רגלים וכל מקום שהיו מוצאין בו קבר אם מת אחד או שנים או שלשה שאין קבורין על הסדר קבר ארץ ישראל היו מפנין אותן לפי שיש לומר שבאקראי בעלמא נקברו וקיימא לן דכל בקבר שאינו ידוע וקבוע מותר לפנותן. כדגרסי' בפרק נגמר הדין (דף מ"ז ע"ב) ג' קברים הם קבר הידוע אסור וכו' ואם היו מוצאין מתים קבורים כסדר ארץ ישראל בידוע שהיא שכונת קברות ולא היו מפנין אלא מציינין אותו כדי שיפרשו מהן עולי רגלים כדתנן בפרק משקין בית השלחין ומציינין על הקברות וכו' ועל זה שנינו המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו. פי' עפר תיחוח שתחת המת שכיון שדבר ידוע הוא שלחלוחית המת ומה שנמס מגופו באותו עפר הוא נבלע כמת עצמו הוא חשיב ולפיכך כשמפנה אותו מאותו מקום נוטלו ואת תפוסתו עמו וקוברו במקום אחר. שנים נוטלן ואת תפוסתן. פי' לפי שעדיין יש לומר שאינו קבר קבוע שאסור לפנותן: מצא שלשה אם יש ביניהן מארבע מאות ועד שמונה הרי זה שכונת קברות פירש כלומר אם מצא אותן קבורים בתוך ארבע אמות יש לומר ששכונת קברות היא וזה הוא רחבה של מערה.

20. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קא עמוד ב

נוטלו ואת תפיסתו. פירשו שם שנוטל כל עפר תיחוח אשר שם ושליש אצבעות קרקע בתולה, וסמכי לה אקרא דכתיב ונשאתני ממצרים אם תקברני במצרים לפי שעה או עד שאתעכל, טול עמי מקרקע מצרים, ומשום כבוד המת הוא ועשאוהו כרקב שלו.

21. חידושי הרישב"א מסכת בבא בתרא דף קא עמוד ב

המוצא את המת מושכב כדרכו. ... ומה שלא חשו למת מצוה שהוא קונה מקומו, פירשו בירושלמי (נזיר פ"ט) מפני שאינו מצוי ועוד דקול יש לו.

22. שערים מצויינים בהלכה

מושכב כדרכו. איתא בירושלמי נזיר (סופ"ט) איזהו מושכב כדרכו, רגליו מופשטות וידיו על לבו. ובשו"ע (יו"ד סי' שסב ס"ב) כתב, נותנין המת על גביו ופניו למעלה כאדם שהוא ישן. ובבאר הגולה ציין לגמ' לעיל (עד.) במתי מדבר דהוי גני אפרקיד, ופרשב"ם פניו למעלה, ובביאור הגר"א ציין מקורו מדברי הירושלמי. וברמב"ם (אבל פ"ד ה"ד) כתב נמי, וקוברין אותו ופניו למעלה. ובכס"מ ולח"מ הראו מקורו מגמ' לעיל. ועי' מה שכתבנו במס' נזיר (סה. ד"ה אמרינן) דאסור לשנות מנהגי הקבורה, כי זה גורם רעה אל המת, שפוקדים עליו בשמים למה נשתנה זה, וגם הגאון בעל נודע ביהודה כתב בצוואתו שלא ישנו התואר במצבתו ממה שנוהגין שם. ובמס' סנהדרין (מו:) איתא, דהקב"ה קבר למשה שלא לשנות מן המנהג. ועי"ש מה שכתבנו עוד בענין זה.

המוצא מת מושכב כדרכו, נוטלו ואת תפוסתו. עי' ברשב"ם דאם לא היה מושכב כדרכו איכא לספוקי בעכו"ם, ואין לנ תפוסה. וכן משמע בגמ' ורש"י במס' נזיר (סה. ד"ה ראשו) דאין לעכו"ם תפוסה. אבל ברמב"ם (טומא"מ פ"ט ה"ג) כתב, מושכב שלא כדרכו אינו בודק עשרים אמה, אלא נוטלן ואת תבוסתן בלבד, שחזקתן גוים. ומבואר דבעכו"ם יש לו תפוסה. ובפ"י הר"ש למס' אהלות (פט"ז מ"ג) הביא תוספתא דיש

23. שערים מצויינים בהלכה

נוטלו ואת תפוסתו. עי' ברשב"ם שהביא מגמ' נזיר (סה.) דנפקא לן מדכתיב ביעקב אבינו (ויחי מז-ל) "ונשאתני ממצרים", ממצרים טול עמי, כלומר מקרקע מצרים. ועי' בפיהמ"ש להרמב"ם שם (פ"ט מ"ג) שכתב, וסמך לזה למה שאמר "ונשאתני ממצרים" והרי ידוע שהם ישאוהו משם, אלא הכוונה שיקח מעפר מצרים שאני שוכב בו, לפי שתמצית הלחות והבשר המעופש מעורב בזה העפר. ובתוס' יו"ט (שם) כתב, דמש"כ הרמב"ם וסמך לזה, כוונתו דאסמכתא הוא. וכ"כ בתוס' חדשים (אהלות פט"ז מ"ג) דאסמכתא הוא שלא מצינו שנקבר שם. ועי' בתוס' חדשים במס' נזיר (שם) דיעקב אבינו אמר דרק אם יצטרך לקברו במצרים לפי שעה, שלא יוכל לילך תיכף לא"י, אז תקח מעפר

מצרים ג"כ, וקברתני בקבורתם. ובמס' נזיר (שם ד"ה ונשאתני) הבאנו מה שפירש הגאון ר' יצחק מוולאז'ין, שכך אמר יעקב אבינו, שלא יהיה כן אשר נשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, כלומר שמתחילה תקברני במצרים עד שתבא הגאולה, ותצטרכו ליקח מתפוסה של מצרים, אל נא יהי כן, אלא שתוליכני מיד ממצרים לא"י.

בענין קבורת המת

1. ספר ארץ הצבי- מהרה"ג שכטר- סימן יב

ג. הגדרת ההבדל שבין תשמישי קדושה לתשמישי מצוה

והנה בחילוק הברייתא דמגילה (כו:) שבין תשמישי מצוה שנוזקים, לבין תשמישי קדושה

שנגזזים, דאיתא התם, ואלו הן תשמישי מצוה, סוכה, לולב, שופר, ציצית, ואלו הן תשמישי קדושה, דלוסקמי ספרים תפילין ומוזוות, ותיק של ס"ת ונרתיק של תפילין וכו', — צריך להבין גדר ההבדל בזה, איזה חפצא של מצוה דינו כתשמישי קדושה, ואיזה לא. ולכאורה ה' נראה לומר דעיקר שורש ויסוד כל עניני קדושה הוא קדושת התורה², וה"ט דס"ת תפילין ומוזווה ומשמייהן דינן כתשמישי קדושה, שבכולם יש בהם קדושת כתב של תורה, או שהם משמשים לכתב של תורה — כנרתיק של ס"ת, וכיס של תפילין. אך בסוכה, לולב, שופר וציצית, שאין להם כל שייכות עם כתב של תורה, אין דינם אלא כתשמישי מצוה. [וכן מתבאר בס' נפש החיים (שער ד' פרק למד).]

ד. גוף ישראל — תשמישי קדושה

ועל דרך זה ה' נראה לבאר ההבדל שבין גוף הישראלי לגוף הנכרי, דליכא מצות קבורה אלא בישראלים ולא בנכרים³ — דגוף הנכרי דינו כתשמישי מצוה, שאף אם בחייו עסק בגופו בו מצוות ב"נ, מכ"מ לאחר זמן מצותן — נוזקים. משא"כ גוף הישראלי דינו כתשמישי קדושה, ולכן אפילו לאחר מותו, אשר אז אין גופו ראוי עוד לעשות בו מצוות, מכ"מ דינו להיגזז, וזהו היסוד למצות קבורה במת ישראל. וצריך להבין הבדל זה שביניהם, דכמו שהישראל חייב בתרי"ג מצוות, כמ"כ הנכרי חייב בו מצוות, ומ"ט מחלקינן ביניהם לדון את גוף

(2) ויש לבאר ד"ו דבאמת השורש לכל עניני קדושה הוא הקב"ה, ואתה קדוש ושמן קדוש, וכל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה (כמש"כ הרמב"ן בהקדמתו לתורה), ופיקודין אינון אברין דמלכא, שהתורה מתארת אותו, וכדברי הנביא, שהתורה נקראת בשם „המשל הקדמוני“, שהוא משלו של הקב"ה, שהוא קדמונו של עולם, [ועי' מש"כ מזה בפתיחת הספר]. ואף בנ"י קדושים הם — מפני שלומדים את התורה, וידיעת ענין האלקות עושהו כחלק-עצמי מנשמותיהם, דענין ידיעה היינו

הנכרי רק כתשמישי מצוה, ואת גוף הישראלי כתשמישי קדושה.

[ועפ"י יסוד דברינו הקודמים ה' נראה לומר בביאור הבדל זה, דדוקא גוף הישראלי, מפני שלמד תורה, יש בו חלות שם של תשמישי קדושה. אך גוף הנכרי, אף שעסק בקיום ז' מצוותיו, מכ"מ לא עסק בתורה, ואין לו אלא חלות שם של תשמישי מצוה. ואפילו בישראל שהוא עם הארץ, ולא עסק בתורה כלל כל ימיו, מכ"מ קיי"ל [ספ"ג דנדה] דבזמן שהולד במעי אמו, מלמדין אותו כל התורה כולה. ואף דאיתא התם, דכיון שבא לאויר העולם, בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, אין הכוונה דמעתי שנוולד, לא נשאר כל רושם ממה שלמד מקודם, דא"כ מ"ט למדוהו מתחילה כל התורה כולה, אם יודעים שלבסוף ישכיחוהו ממנו, ולא ישאר כלום מלימוד זה.] אלא ודאי מן ההכרח לומר [כן שמעתי בביאור ענין זה ממור"ר הגריד"ס, שליט"א] דמה שמשכיחין ממנו ידיעותיו בתורה, הכל הוא לתועלת הולד ולטובתו, בכדי שיוכל להיות צמל ויגע בתורה בחייו, ואפילו לא היו משכיחין הימנו ידיעותיו בתורה, מסתמא בין כה וכה ה' שוכח מאליו, דכל תורה שהאדם לומד בלי יגיעה ועמל, אין לו קיום, דבן לילה היה ובן לילה אבד הימנו. ומה שמלמדין אותו לכתחילה, כודאי נשאר רישומו ניכר מזה אפילו לאחר שסוטרין אותו על פיו להשכיחו, דמאותו הלימוד הוא שנוצר ונתהווה בנפשו של כל אדם מישראל האהבה הטבעית

התחברות, וכלשון הפסוק, וידע האדם את חוה אשתו וכו', וכמבואר כ"ז בס' התניא, והדברים עתיקים.

(3) ואשר על כן ליכא איסור הלנת המת במתי עכו"ם, ולא נצטוינו עליהם במצות קבורה, אכן ערמב"ן (על התורה לפ' כי תצא, דברים כא, כב) דבא"י יש חובת קבורה אף על מתי עכו"ם, מכח קרא דכתיב ולא חטמא את אדמתך וכו'. ולפי"ז צ"ע בתלמידים הלומדים רפואה בא"י, היאך מלינים מתי עכו"ם, ומבטלים עשה זו, ועי' מזה בדברי הפוסקים.

בענין טומאת המת

2. ספר אז ישיר - בין המצרים

רפח אַז ישיר • _____ מאמרי חורבן וגלות

הנה דרך בני אדם להביט על ענינים הגשמיים כעיקר חיותם, והרוחניות טפילה לגבי צרכי העולם הזה, וזאת פעולתו של היצר הרע הרודף אחר תענוגי העולם הגשמיים, והיא השורש של עבודה זרה, שהעובדים לה מאמינים בכחות רוחניים, אלא שחושבים שצריכים להלבישם בדברים גשמיים, כיון שעיקר חייהם הוא בעולם הגשמי. ולכן סדר העולם שמיתת האדם עושה רושם על אותם שנשארו בחיים, החושבים שבהעדר חיות הגוף בטל האדם, כיון שלדעתם הרי כח החיוני זהו כל האדם.

כלומר, טבע האדם לראות את המציאות הגשמית כעיקר, ואת הקיום הרוחני כטפל, ומטעם זה ביקש האדם מראשית דרכו להלביש את המציאות הרוחנית בלבוש גשמי, כדי שיוכל להשיג את הדבר בחושיו הגשמיים. טבע זה הוא המושך את האדם לעבודה זרה, וזאת הטבע הזה מפעיל היצר הרע כדי למושך את האדם לעסוק ולהשקיע את עצמו בתענוגי העולם הגשמיים. כמו כן זה הגורם לאדם לחוש טלטלה וסערה בשעת פטירת אדם מן העולם, כי בעיני האנשים החיים, המוות הוא סוף לעיקר מהות האדם.

והוסיף הגר"ש לבאר ע"פ זה את ענין טהרת הפרה האדומה, וז"ל:

ומפירושו של מרן רש"ד הירש זצוק"ל בפרשת חוקת למדתי, שהענין הנ"ל הוא גם המקור לטומאת המת, שכשהגוף הגשמי מת, אזי נחשב בדעת החי שכבר בטל מציאות כל האדם, ושוכח שאין הגוף כי אם עטיפה ולבוש להנשמה אשר בקרבו, שהיא חלק אלקי מועל ודבר נצחי, ורק החיצוניות בלתי, ולא עצם האדם, עיין שם פירושו הנפלא. ועל כן בא הציווי ליקח פרה אדומה - שהיא דוגמא של התגברות החיים הגשמיים - ולשורפה לאפר, כדי לבטל את כח הטומאה העושה את הגשמיות לעיקר, ולערב את האפר עם מים חיים, סמל לחיי האדם בעוה"ז הדומה למים חיים בכלי חרס, ובהזאתו על הטנא מלמדו להועיל להבדיל בין העיקר האמיתי - כלומר הרוחני - לבין הטפל הגשמי, וזאת היא טהרתו.

כלומר, הרש"ד הירש פירש, שטומאת מת משקפת את החשיבה המקובלת של האדם, שהמוות הוא סוף מציאות האדם, ובאמת צורת חשיבה זו יסודה בראיית העולם הגשמי והגוף כעיקריים, והעולם

משמעות הצבע של הפרה האדומה

ולפי מה שנתבאר שהצבע האדום מסמל את החומריות והגשמיות בצורתה הבסיסית, ומטעם זה מוכנה עשו בשם 'אדום', יש להקשות מדוע לתהליך הטהרה אנו נדרשים לקחת פרה אדומה, פרה שצבעה מסמל את החיבור לחומר, ולא נצטוונו לקחת פרה לבנה וכדומה, פרה שצבעה מסמל טהרה וניתוק מן העולם הגשמי.

כמו כן יש להבין, מה הטסר והלימוד שבחיפוש אחרי פרה נדירה זו שצבעה אדום רק בכדי לשרוף אותה ולהשתמש באפרה, ובוודאי יש מסר הן בצבע הפרה, הקשור לעשו הוא אדום, והן בפעולת השריפה.

ובספר 'מעין בית השואבה' להגר"ש שוואב (פרשת חוקת) ביאר ענין זה, ובתחילת דבריו הניח יסוד גדול בטבע האדם, וז"ל:

הרוחני והנשמה כטפלים, וע"כ תהליך הטהרה נעשה על ידי לקיחת פרה אדומה, המסמלת את החיים הגשמיים, ושריפתה המסמלת את ביטול החשיבות של החיים הגשמיים לעומת הרוחניים. הזאת מי אפר הפרה האדומה מסמלת לטמא, כי העיקר הוא החיים הרוחניים, חיי הנצח, ומן הראוי שידע שתכלית העולם הגשמי לשמש ולסייע לחיי הרוח.

ונראה להוסיף, שמוטעם זה על הפרה להיות אדומה בשלימותה, כי הצבע האדום הוא מסמל את העולם הגשמי, וכפי שנתבאר, ושריפת הפרה האדומה נועדה להראות שהחיים הרוחניים הם העיקר. בדרך זו יש לבאר את איסור הטמא באכילת קדשים, ואת איסור כניסתו לבית המקדש, כיון שאכילת קדשים וקדושת המקדש מסמלים את קידוש הגשמיות, את העלאת פעולת האכילה ממעשה שנועד לספק את התאוה הגשמית לפעולה רוחנית, וקדושת המקדש מסמלת את קידוש העולם הגשמי, שאף העולם הזה נועד לחיים רוחניים, ואילו הטומאה מסמלת את ההיפך, את החומריות והגשמיות של העולם הזה - הטומאה מסמלת את הערכים והמהות של אדם, ואילו הקדושה והטהרה מסמלים את גישתו וערכיו של יעקב אבינו.

האיש הדבוק ומחובר לדרכו של עשו, לדרך של אדם, אינו רשאי או יכול להתקרב אל מקום הקדושה, אל המקום המסמל את קידוש הגשמיות, הוא 'בית המקדש'.

בענין קבורת יעקב אבינו במצרים

1. תלמוד בבלי מסכת נזיר דף סה עמוד א

נוטלן ואת תפוסתן. היכי דמי תפוסה? אמר רב יהודה, אמר קרא: ונשאתני ממצרים, טול עמי. וכמה שיעור תפוסה? פירש רבי אלעזר: (ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח, וחופר בבתולה ג' אצבעות.

3. בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז

(ל) וְשִׁכְבְּתִי עִם־אֲבֹתַי וַיְנַשְׂאֲתַנִּי מִמִּצְרַיִם וַיִּקְבְּרֵנִי בְּקִבְרֵתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲעֲשֶׂה כַּדְבָרֶיךָ:

4. ר' עובדיה מברטנורא מסכת נזיר פרק ט

נוטלו ואת תפושתו - מותר לפנותו משם ולקברו במקום אחר, וצריך שיטול מן העפר של הקבר עמו כדי תפישתו, שהוא כל העפר תיחוח שתחתיו. וחופר בקרקע בתולה ג' אצבעות. דכתיב (בראשית מז) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, שאין צריך לומר ממצרים, אלא הכי קאמר מעפר של מצרים טול עמי:

5. תוספות יום טוב מסכת נזיר פרק ט

תבוסתן - ... ומ"ש הר"ב דכתיב ונשאתני ממצרים וכו' הכי קאמר מעפר של מצרים ולא נמצא בכתוב שנקבר מתחלה במצרים. [1] והרמב"ם כתב דאסמכתא הוא:

6. מרומי שדה מסכת נזיר דף סה עמוד א

שם. א"ק ונשאתני ממצרים טול עמי. [2] שמעתי מחותני הגאון זצ"ל, שכך אמר יעקב שלא יהי כן: 'אשר ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם', כלומר 'שמתחילה תקברני במצרים עד שתבא הגאולה ואח"כ תקח תפוסה משם וקברתני בארץ ישראל', אל נא יהי כן, אלא שתוליכני מיד:

7. העמק דבר על בראשית פרק מז פסוק ל

ונשאתני ממצרים וגו'. זהו פשטא דקרא. ובגמ' נזיר דס"ה יליף מהאי קרא דמת יש לו תפוסה מדכתיב ונשאתני ממצרים היינו עפר קבורה. ולכאורה הוא תמוה. הא יעקב לא נקבר במצרים אף לשעה אלא הגמ' מפרש יתור לשון הכי שלא יהי כן אשר ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. כלומר שמתחלה תקברני במצרים ואח"כ תקח תפוסה משם וקברתני בא"י אל נא יהיה כן. וקאי אל נא גם על ושכבתי וגו'. (מפי חותני הגאון מוהרי"ן זצ"ל):

8. חזקוני בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז

(ל) ושכבתי עם אבתי בקבר ובאיזה ענין, שתשאני ממצרים וקברתני בקברתם. [3] ד"א ושכבתי בקבר במצרים ונשאתני ממצרים. שבתחלה היה נקבר במצרים כדאיתא פרק נזיר. המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו היכי דמי תפוסה, אמר רב יהודה דאמר קרא ונשאתני ממצרים טול עמי וכמה שיעור תפוסה, נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה ג' אצבעות.

פתח עינים [נזיר שם] [4]

דף ס"ה ע"א. אמר רב יהודה אמר קרא ונשאתני ממצרים טול עמי וכו' ופירש"י ממצרים מעפר מצרים טול עמי. מקשים דהרי יעקב אע"ה לא נקבר כלל במצרים אלא חנטוהו והוליכוהו תכף לחברון [ושמעתי משם הרב החסיד כמהר"ר אברהם גרשון אשכנזי שפירש דהכי קאמר קרא אל נא תקברני במצרים כלומר לא עכשיו תקברני במצרים לפי שעה ואח"כ תוציאני ותוליכני ושכבתי וכו' שאם אתה עושה כן אתה מוכרח ונשאתני ממצרים שתטול מעפר מצרים כמו שהוא הדין נוטלו ואת תבוסתו וצריך שתקבור עפר ארץ טמאה

עמי לכן אנכי מצוך אל נא תקברני במצרים כלל כדי שלא תצטרך לקחת מעפרה לתבוסה עכ"ד. [שוב ראיתי שהרב תי"ט העיר בזה וכתב משם הרמב"ם שהוא אסמכתא:]

9. ר' חיים פלטיאל בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז

אל נא תקברני במצרים. פי' רש"י משום כנים. וא"ת ומה בכך משום דקשה רימה למת כמחט לבשר החי, הא אמרינן בהשותפין דלא שלטה רימה בבנימין שנקבר במצרים וכ"ש שלא ישלוט ביעקב. וי"ל משום דנמשל לשה דכתיב שה פזורה ישראל, והם משולים לחמור דכתיב בשר חמורים בשרם, וכתיב ופטר חמור תפדה בשה.

10. דעת זקנים מבעלי התוספות בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז

אל נא תקברני במצרים. מה שפרש"י לפי שעתיד להיות עפר ארץ מצרים כנים לא נהירא לי דמזה לא היה לו לירא דהשתא בנימין בנו לא שלטה בו רמה כל שכן אביו אם לא נאמר שזה לא היה יעקב יודע. ואומר ר"ת שיהיה ירא שלא ינצלו מצרים מעשר מכות בעבורו אם יקבר במצרים שהרי נקרא ישראל שה פזורה ומצרים נקראים חמורים שנאמר אשר בשר חמורים בשרם וכתיב פטר חמור תפדה בשה:

RAV S.R. HIRSCH AL HATORAH .11

it kindly had Ya'akov and his family left and emigrated from Egypt. So, too, the transfer of Ya'akov's remains to Canaan would not make a good impression; it would clearly show that Yosef's family still did not consider themselves citizens of the land, and that they were still emotionally attached to their former country.

But the motivation for Ya'akov's request may be more profound than that. During the seventeen years that he lived in Egypt, Ya'akov surely must have noted the powerful influence of האחוּוּבָה (see above, 47:27) on his descendants; he must have seen that they had begun to regard the Nile as their Jordan, that they had ceased to regard their stay in Egypt as an exile. This was indeed sufficient reason for Ya'akov's solemn entreaty that they should not bury him in Egypt, but should carry him to their true homeland. It was sufficient reason for him to say to them: "You may hope and wish to *live* in Egypt, but I do not even want to be *buried* there." This is why he expressed his request not as "Ya'akov," from a private and personal standpoint, but as "Yisrael," as bearer of the national destiny, as a warning for the national future of his children.